Gemeentebeschrijving Schinnen

Inhoudsopgave

1 Inleiding

2 Bodemgesteldheid

3 Grondgebruik

3.1 Agrarisch
3.2 Niet-agrarisch

4 Infrastructuur

4.1 Wegen
4.2 Waterlopen
4.3 Spoorwegen, smalsporen en tramlijnen

5 Nederzettingen

5.1 Kernen in de gemeente Schinnen 1850-1940
5.2 Verspreide bebouwing
5.3 Ontwikkelingen na 1940

6. Conclusies

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving Schinnen

Bijlage I

1 Inleiding

1.1 Gemeente Schinnen
p.a. Scalahof 1
6365 BK Schinnen
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Mijnstreek
Aantal inwoners: 13.536 (per 1-1-1991)
Oppervlakte: 23,960 km2
Onderdelen: Amstenrade, Daniken (ged), Doenrade, Hegge, Heisterbrug, Hommert (ged), Klein-Doenrade, Nagelbeek, Oirsbeek, Puth, Schinnen, Sweikhuizen, Thull, Windraak (ged), Wolfhagen

1.2 De gemeente Schinnen behoort tot het inventarisatiegebied Mijnstreek. Van noordwest via zuid naar noordoost heeft Schinnen de volgende grensgemeenten: Sittard, Geleen, Beek, Nuth, Heerlen, Brunssum en Onderbanken, die alle eveneens tot het inventarisatiegebied Mijnstreek behoren. Een klein traject van de noordelijke gemeentegrens van Schinnen valt samen met de rijksgrens tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland.
De gemeentegrenzen van Schinnen zijn in 1982 tot stand gekomen. In dat jaar werden na een gemeentelijke herindeling de oude gemeente Oirsbeek en delen van de oude gemeente Amstenrade opgeheven en toegevoegd aan het grondgebied van Schinnen.

2 Bodemgesteldheid

De gemeente Schinnen meet van noord naar zuid een maximale afstand van ca. 4 kilometer, van west naar oost is dat ca. 7 kilometer.

De bodem van de gemeente Schinnen bestaat vrijwel volledig uit löss, dat weer onderverdeeld kan worden in drie soorten: de centraal gelegen plateaugronden met löss, lössgronden op hellingen en de met löss bedekte colluviale dalgronden. Naast löss komt er nog één andere bodemsoort voor in Schinnen: het dal van de Geleenbeek bestaat volledig uit beekdalgronden.
Landschappelijk gezien behoort het grondgebied van Schinnen vrijwel volledig tot het Plateau van Doenrade. Dit plateau heeft in het zuidwesten een natuurlijke begrenzing in het dal van de Geleenbeek, in het oosten sluit het aan op de Brunssummerheide, terwijl in het noorden de Feldbiss een trap in het landschap veroorzaakt. De ondergrond wordt gevormd door de carboonhorst die tot 300 meter onder het maaiveld reikt. Op het carboon bevinden zich Krijt en tertiaire afzettingen. De deklaag bestaat volledig uit löss. Het plateau heeft weinig reliëf. Het grootste deel ligt tussen 100 en 110 meter + N.A.P. Het dal van de Oirsbeek (ten dele droogdal) en het droogdal van Waterslei van Doenrade tot Munstergeleen (gemeente Sittard) zijn belangrijke insnijdingen. De zuidwestrand langs de Geleenbeek is steil. Deze wordt door korte droogdalen en holle wegen onderbroken. Door de doorlaatbaarheid van de bodem heeft het plateau geen zichtbare waterafvoer. Alleen de Oirsbeek heeft wat stromend water.

Het grondgebied van de gemeente Schinnen watert af in de richting van de Maas. Dit geschiedt met name door middel van de Geleenbeek, tot wiens stroomgebied Schinnen behoort. Afwatering vindt voornamelijk plaats op de Kakkert, een voedingsbeek van de Geleenbeek die door Oirsbeek en Schinnen voert, en op de Geleenbeek zelf, die door het zuiden en langs de westgrens van de gemeente loopt.

De hoogte van het grondgebied van Schinnen varieert van ca. 57 meter + NAP in het noordwesten van de gemeente (tussen Daniken en Sweikhuizen), tot ca. 115 meter + NAP in het zuiden van de gemeente (tussen Hegge en Nagelbeek).

3 Grondgebruik

3.1 Agrarisch

In de landbouwhistorische literatuur behoort het grondgebied van de huidige gemeente Schinnen tot het Plateau van Doenrade. Door de vruchtbare lössbodem was het plateau reeds in de 19de eeuw (omstreeks 1870) bijna geheel in cultuur gebracht, ca. 54% als bouwland, 14% als weiland. De bevolkingsdichtheid bedroeg destijds ca. 164 inwoners per 100 hectare cultuurland, hetgeen vrij veel was. Van oudsher was de bevolking van Schinnen werkzaam in de landbouw. Met de opkomst van de mijnindustrie begin deze eeuw vond daarentegen een steeds groter deel van de mannelijke beroepsbevolking aldaar zijn emplooi. Ondanks de nabijheid van de mijnindustrie heeft de gemeente Schinnen echter zijn landschappelijke karakter behouden.

Aan de hand van kaartmateriaal vervaardigd rond 1810 (Tranchotkaarten, afb. II), 1866 (Kuyperkaarten, afb. II) en 1934 (topografische kaarten, afb. IV) wordt het geschetste beeld geëxpliciteerd.
De Tranchotkaarten uit 1810 laten zien dat de uitgestrekte gebieden tussen de verschillende kernen volledig in beslag werd genomen door akkerland; deze worden door Tranchot aangeduid met namen als 'Daneker Veld', 'Puther Veld', 'Weyckhuiser Veld', 'Grachter Veld', 'Wolfhaegender Veld', 'Doenrachter Veld' en 'Homert Veld'. In de lintdorpachtige woonkernen lagen achter de woningen lange, smalle kavels wei- en akkerland, waarop soms fruitbomen waren geplant. Deze kavels lagen dus loodrecht op de wegas. De in het beekdal van de Geleenbeek gelegen kavels - nabij de kernen Daniken, Sweikhuizen en Schinnen - waren vaak te vochtig voor akkers en herbergden daarom merendeels weiland. Op de steile hellingen langs de Geleenbeek trof men bos aan, met name in het gebied tussen Sweikhuizen, Hegge en Heisterbrug, en in het westen het Danikerbos. Omstreeks 1934 was er weinig in deze situatie veranderd. Akkers namen nog steeds het grootste deel van het grondgebied in beslag. In het zuiden van de gemeente, ten zuiden van de lijn Sweikhuizen-Wolfhagen, was meer bos dan in de 19de eeuw en de fruitteelt werd ook steeds belangrijker. Ook na de tweede wereldoorlog werden de boomgaarden, die de dorpen omgaven, nog uitgebreid.

Het grondgebruik heden ten dage toont een landelijke gemeente, waarvan het noordelijk deel voornamelijk uit landbouwgebieden bestaat, het zuidelijk deel uit natuurgebieden.

De dorpskernen Puth, Schinnen, Doenrade en Oirsbeek zijn kleine bebouwingskernen met opvangmogelijkheid van de eigen woningbehoefte. De kern Amstenrade heeft beperkte uitbreidingsmogelijkheden en is tegen het verstedelijkt gebied van Hoensbroek aangegroeid. De kern Sweikhuizen heeft eveneens beperkte uitbreidingsmogelijkheden; het gebied rond deze kern is aangewezen als zone waarin de bebouwing van Geleen zich in de toekomst zou kunnen uitbreiden. Aan de noordkant van de spoorlijn (nabij Hegge) bevindt zich een klein bedrijfsterrein.

3.2 Niet-agrarisch

Klei
In de gemeente Schinnen zijn nauwelijks niet-agrarische bodemgebonden activiteiten tot ontplooiing gekomen. Uitzondering hierop was de kleiafgraving bij Daniken vanaf omstreeks 1920. De klei werd tot baksteen verwerkt in de nieuw gebouwde steenfabriek St. Jozef. Omstreeks 1950 werd deze ringoven met hoge schoorsteen nog uitgebreid, maar sinds 1980 is hij buiten gebruik.

Mijnbouw
In de jaren '20 van deze eeuw zijn er stemmen opgegaan om een vijfde mijnzetel der staatsmijnen te vestigen in Schinnen. Met het oog daarop kocht de Bouwgrondmaatschappij Tijdig het landgoed Sint Jans-Geleen (gemeente Geleen). Daarop zou de 'Tuistad Sint Jans-Geleen' moeten verrijzen, waarvoor architect J. Stuyt de ontwerpen leverde. De vijfde mijnzetel werd echter niet gerealiseerd en daarmee de tuinstad ook niet. Aan de mijnindustrie herinnerende relicten zijn:

- een slikvijver ten zuidoosten van Schinnen
- het schachtgebouw (1951) van schacht IV van de Staatsmijn Emma, nabij huis Schinnen in het zuiden van de gemeente
- ca. 40 mijnwoningen, gebouwd naar ontwerp van J. Stuyt (zie ook hoofdstuk 5 nederzettingen).

Grind
Op de topografische kaarten van 1934 zijn ten noorden van Puth diverse grindgroeves te onderscheiden, waarvan er een op Schinnens grondgebied ligt.

4 Infrastructuur

4.1 Wegen

In het begin van de 19e eeuw (afb. II) beschikte Schinnen over een onverhard wegennet. De verbindingen waren louter van lokale betekenis en waren kwalitatief allerminst hoogwaardig. In de kernen zelf waren de wegen nauwelijks beter van kwaliteit. Opvallend is het grote aantal driehoekige pleintjes (driesen, biesten) waarop de wegen samenkwamen. In Schinnen, Amstenrade, Oirsbeek, Gracht en Puth was een dries. Vanuit de kernen liepen landwegen naar de andere kernen, paden en karresporen naar de uitgestrekte akkers.
Omstreeks 1866 waren de wegen in het westelijk deel van de gemeente nog steeds onverharde landwegen. Dit had ongetwijfeld te maken met de bodemgesteldheid: de reliëfverschillen rond het Geleendal waren groot en de plateaugronden - zowel aan de noordkant van de Geleenbeek (Plateau van Doenrade) als aan de zuidkant (Plateau van Schimmert) - vertoonden veel insnijdingen. In het oostelijk deel waren daarentegen wel grote veranderingen in het wegennet opgetreden. Op de Kuyperkaarten (afb. III) zijn op de plateaugronden twee interlokale verbindingen te onderscheiden, die door Kuyper gekwalificeerd worden als 'Straat- en kunstweg'. Deze verharde wegen waren de weg van Sittard naar Heerlen en die van Gangelt naar Meerssen. Eerstgenoemde kwam bij Windraak (in het noorden) de gemeente binnen en liep via Klein-Doenrade, Oirsbeek en Ophoven naar het zuidoosten, bij Amstenrade verliet deze weg de gemeente richting Heerlen. Bij Klein-Doenrade bevond zich een tol. De weg van Gangelt (Duitsland) naar Meerssen passeerde de gemeentegrens van Schinnen ten noordoosten van Amstenrade en liep via Hommert in het zuidoosten verder via Hoensbroek en Nuth naar Meerssen. Andere verharde wegen bevonden zich eveneens in het oostelijk deel van de gemeente:

- een noordoostelijke aftakking van de weg Sittard-Heerlen voerde via (Groot-)Doenrade naar Bingelrade (gemeente Onderbanken) naar Duitsland
- twee verharde wegen vanuit Merkelbeek (gemeente Onderbanken), waarvan er een voerde via Klein Doenrade en Gracht naar Schinnen, de ander leidde vanuit Merkelbeek naar de molen aan de huidige Molenweg (nabij Oirsbeek)
- een laatste verharde verbinding liep van Ophoven via Oirsbeek naar Gracht.

Resumerend kan worden gesteld, dat het wegennet zich in de loop van de 19e eeuw met name in het oostelijk deel van de gemeente (op de plateaugronden van het Plateau van Doenrade) heeft ontwikkeld,

waarbij de belangrijkste verbinding de weg van Sittard naar Heerlen was.
Omstreeks 1934 (afb. IV) zijn ook de meeste wegen in het westelijk deel van de gemeente voorzien van een verharding, zoals:

- de weg van Sweikhuizen naar Puth
- de weg van Geleen via Puth naar Schinnen en verder naar Treebeek en de Staatsmijn Emma
- de weg van Schinnen via Wolfhagen naar Gracht
- de weg van Spaubeek (gemeente Beek) naar Hegge, Nagelbeek en verder naar Heisterbrug/Schinnen danwel naar Nuth
- diverse kleinere verharde verbindingen binnen de gemeente die louter van lokale waarde waren.

In de jaren '60 van deze eeuw werd de autosnelweg van Antwerpen naar Keulen (A76) aangelegd, die deels ook over Schinnens grondgebied voert. Ten zuiden van en evenwijdig aan de Geleenbeek en de spoorlijn Sittard-Heerlen loopt deze weg door de gemeente.

4.2 Waterlopen

In de gemeente Schinnen bevinden zich geen waterlopen die van betekenis zijn voor de infrastructuur. De voor de afwatering van belang zijnde beken werden reeds behandeld in hoofdstuk 2 (bodemgesteldheid). Schinnen ressorteert onder het waterschap Roer en Overmaas.

4.3 Spoorwegen en tramlijnen

Spoorwegen

De gemeente Schinnen wordt in het zuiden doorsneden door de spoorlijn van Sittard-Heerlen-Herzogenrath. Ten zuiden van en parallel aan de Geleenbeek loopt de spoorweg, die op de grens met de gemeente Nuth een aftakking heeft naar Brunssum. De lijn Sittrad-Heerlen-Herzogenrath werd aangelegd in 1896 met het oog op de ontginning van de steenkolenvelden. Deze lijn ten behoeve van personenvervoer kreeg in de Mijnstreek haltes te Geleen-Oost, Schinnen, Nuth, Hoensbroek en Heerlen, en liep vervolgens door naar Herzogenrath in Duitsland. Het station in de gemeente Schinnen werd gebouwd aan de zuidkant van het spoor, bij Nagelbeek.
Een tweede spoorweg, die op Schinnens grondgebied parallel aan de hoofdspoorlijn Sittard-Heerlen loopt, is de voormalige mijnspoorweg. Voor het vervoer van de steenkool van de mijnen naar de binnenhaven van het Julianakanaal bij Stein legden de Staatsmijnen een eigen spoorweg aan die in 1934 voltooid was.

Met deze spoorweg kwam een verbinding tot stand tussen de Staatsmijnen Hendrik en Emma (gemeente Brunssum), de bruinkoolgroeve Carisborg (gemeente Heerlen), de Staatsmijn Maurits (gemeente Geleen) en haven bij Stein.

Tramlijnen

In de twintiger jaren werd door de Limburgsche Tramwegmaatschappij (LTM) een aantal tramlijnen aangelegd, waaronder de lijn met electrische tractie van De Locht (gemeente Kerkrade) via Valkenhuizen en Heerlen naar Sittard. Deze tramlijn doorkruiste ook de gemeente Schinnen (door de noordoostelijke hoek, langs Doenrade en Amstenrade). Er waren haltes bij Windraak, (Groot-)Doenrade, Klein Doenrade, Ophoven en Amstenrade. In de jaren '30 werden de tramlijnen stuk voor stuk opgeheven, omdat ze de concurrentiestrijd met de autobus verloren hadden.

5 Nederzettingen

5.1 Kernen in de gemeente Schinnen

Alle kernen van Schinnen vertonen dezelfde basisstructuur van lintbebouwing langs een weg. Het beloop van de wegen valt veelal samen met de hoogtelijnen in het landschap. Op het plateau liggen de dorpen Amstenrade (met het gehucht Hommert), Oirsbeek (met Ophoven en Gracht), Doenrade (met Klein-Doenrade) en het gehucht Puth. Aan de zuidrand in het dal van de Geleenbeek liggen Schinnen (met Wolfhagen, Heisterbrug en Thull) en het 'bergdorpje' Sweikhuizen.

De rond 1810 vervaardigde Tranchotkaarten schetsen het volgende beeld van de bebouwing van de gemeente Schinnen. Schinnen was een straatdorp, waarvan de bebouwing in het oosten, ter hoogte van de aftakking naar Thull, gegroepeerd was rond een dries. Aan de westkant voerde een noordoostelijke aftakking naar de uit ca. 10 bebouwingseenheden bestaande lintbebouwing van Wolfhagen. Heisterbrug (ca. 10 bebouwingseenheden) lag langs een westelijke aftakking. De bebouwing van Puth (ca. 60 bebouwingseenheden) strekte zich uit ten noordwesten van Schinnen langs een kronkelende weg. In het centrum van de weg lag de bebouwing rond een klein driehoekig plein, de dries. Sweikhuizen (ca. 35 bebouwingseenheden) lag in het westen van de gemeente; de bebouwing ligt in het dal van de Geleenbeek en tegen de helling van het plateau langs een weg die zich in een Y-vorm splist. Daniken lag in het noordwesten van de gemeente, eveneens in het dal der Geleenbeek, en had een bebouwing van ca. 10 eenheden. Geheel in het noorden lag het gehucht Windraak (dat overigens voornamelijk op grondgebied van de gemeente Sittard ligt) en dat bestond uit een tiental boerderijen, gelegen tegen de plateaurand van het Plateau van Doenrade. Doenrade, in het noordoosten van de gemeente, was een straatdorp gelegen langs een weg die in het zuidwesten een plotselinge hoek van 90 graden maakt. Doenrade bestond uit ca. 60 bebouwingseenheden. Klein-Doenrade, bestaande uit Huis Doenrade met enkele boerderijen eromheen, lag aan de landweg tussen Doenrade en Oirsbeek/Ophoven. De plattegrond van het dorp Amstenrade werd bepaald door het centraal gelegen kasteel. De in enkele straten eromheen gelegen bebouwing liep door in noordwestelijke richting. Na een Y-splitsing voerde de noordelijk poot naar de lintbebouwing van Ophoven (ca. 20 eenheden en nu behorend tot de kern Oirsbeek), de zuidelijke poot naar de bebouwing van Oirsbeek (ca. 40 bebouwingseenheden). De kern van dit dorp werd gevormd door de bebouwing rond de dries.

Tussen Oirsbeek en Ophoven lagen enkele weggetjes met enige bebouwing eraan. Gracht was een gehucht

(tegenwoordig behorend tot de kern Oirsbeek) dat in het verlengde lag van Oirsbeek (in noordwestelijke richting). Haar bebouwing (ca. 20 eenheden) lag langs drie wegen die eveneens weer uitmonden op een dries. Hommert (ten zuidwesten van Amstenrade) en Thull (ten zuidoosten van Schinnen) waren zeer kleine gehuchten van enkele boerderijen langs een landweg. Ten zuiden van de Geleenbeek lagen de nederzettingen Hegge en Nagelbeek. De bebouwing van Hegge (ca. 25 eenheden) lag aan een weg parallel aan de beek, de bebouwing van Nagelbeek (ca. 35 eenheden) lag in een insnijding van het Plateau van Schimmert, loodrecht op het beekdal stond. Ten zuiden van Heisterbrug ging de bebouwing van deze twee gehuchten in elkaar over.
Vander Maelen schreef in 1835 dat de (voormalige) gemeente Amstenrade een bevolking had van 451 inwoners en een bebouwing van 81 huizen (waarvan een herberg/brouwerij), een kasteel een kerk en een lagere school. Het kasteel Amstenrade (rijksmonument) met bijgebouwen dateert oorspronkelijk uit de XVIIe eeuw, de Engelse tuin en Oranjerie uit 1815-'21. Klooster Amsenrade aan de Kloosterberg dateert uit 1859. Tussen klooster en kasteel ligt de in neogotische stijl gebouwde r.k. kerk van O.L.V. Onbevlekte Ontvangenis, die in 1852 werd gebouwd en in 1932-'33 werd vergroot. Klooster, kerk en kasteelcomplex liggen tegenwoordig binnen de grenzen van beschermd dorpsgezicht Amstenrade (zie ook paragraaf 5.3). Vander Maelen schreef eveneens dat de (voormalige) gemeente Oirsbeek omstreeks 1835 ca. 1038 inwoners telde, twee brouwerijen/herbergen had, een looierij en een meelmolen. Schinnen tenslotte had 1929 inwoners, twee brouwerijen, twee looierijen, een azijnfabriek, twee meelmolens en een watermolen.

Omstreeks 1866 was de bebouwing in de gemeente Schinnen nauwelijks in omvang toegenomen. De grootste veranderingen traden op in de periode van 1900 tot 1940 (zie ook bijlage I). De bebouwing van de hoofdstraten in de afzonderlijke kernen verdichtte enigszins en was op zeer bescheiden schaal uitgebreid langs de bestaande wegen. Rond 1940 waren de bebouwingslinten van Gracht, Oirsbeek, Ophoven en Amstenrade verdicht en naar elkaar toegegroeid. Schinnen kreeg in deze periode een fruitveiling en een stroopfabriek. De ook nu nog in bedrijf zijnde stroopfabriek Canisius b.v. was gelegen naast het woonhuis, Nagelbeek 6. Het 'Canisiushuis' met Jugendstilelementen dateert uit 1902. Aan de Altaarstraat werden in 1914 twintig mijnwoningen gerealiseerd (woninggroep "Altaarstraat") door woningvereniging "Schinnen" naar ontwerp van J. Stuyt.

In 1921 werden door dezelfde woningvereniging en architect tweeëntwintig mijnwoningen aan de Vonderstraat gerealiseerd (woninggroep "Vonderstraat"). Op de topografische kaarten van 1934 is een klooster,

"St. Ignatius" aanwijsbaar, gelegen in de bossen ten zuiden van Sweikhuizen.
Apart vermeld dient de steenfabriek St. Jozef, Daniken 1 te Daniken. Deze ringoven met bijbehorende losstaande schoorsteen (een van de twee laatste voorbeelden in Limburgen) werd ca. 1920 gebouwd. Op het terrein bevinden zich ook een opzichterswoning en diverse droogloodsen voor de vormelingen. Ook zijn er nog restanten van de smalsopern te vinden en zijn er sporen van kleiafgraving te zien. In de jaren '50 werd de fabriek nog uitgebreid, ca. 1980 werd hij gesloten en verkeert thans in zeer slechte staat.

5.2 Verspreide bebouwing

De gemeente Schinnen heeft nauwelijks verspreide bebouwing. Door de diepe grondwaterstand komen er op het plateau weinig alleenstaande boerderijen voor. Uitzondering hierop werd gevormd door de geheel in het noorden (nabij Doenrade) gelegen boerderij De Beek, die vanaf 1866 op het kaartbeeld aanwijsbaar is. Tussen Sweikhuizen en Huis Schinnen lag Stammen Hof (vanaf vroeg 19de eeuw op het kaartbeeld). Tussen Sweikhuizen en Schinnen lag in het dal van de Geleenbeek Huis Schinnen (een kasteel met een watermolen), dat reeds op de kaarten van 1810 is gemarkeerd.

5.3 Ontwikkelingen na 1940

Schinnen heeft geen noemenswaardige oorlogsschade geleden. De gemeente heeft een landelijk karakter behouden. De kernen Daniken, Hegge, Heisterbrug, Hommert, Klein-Doenrade, Nagelbeek, Thull, Windraak en Wolfhagen zijn nauwelijks veranderd. De grotere kernen Schinnen, Puth, Amstenrade, Oirsbeek, Doenrade en Sweikhuizen zijn op beperkte schaal vergroot met nieuwbouw. Bij Breinder en Schinnen zijn twee kleine bedrijfsterreinen gerealiseerd.

In 1969 vond de aanwijzing plaats van beschermd dorpsgezicht Amstenrade, in 1986 werd een vergroting van het gebied voorgesteld. Het dorpsgezicht wordt begrensd door de Allee, Dorpsstraat, Poststraat, Heiberg, Holterweg, Kemkensweg, Hagendorenweg, Kloosterberg, en vandaaruit naar het zuidoosten tot aan de gemeentegrens met Heerlen, vervolgens naar het zuidwesten tot aan de Allee. Het omvat onder andere de volgende onderdelen: het kasteel met bijgebouwen en Engelse tuin, rentmeesterswoning, de Kasteelhof, de r.k. kerk O.L.V. Onbevlekte Ontvangenis en klooster Amstenrade.

6. Conclusies Schinnen

6.1 Inleiding

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk en een nader onderzoek in het bouwvergunningenarchief kan de gemeentebeschrijving van Schinnen afgerond worden met een aantal beschouwingen.

Tijdens de inventarisatie zijn 190 registratieformulieren gebruikt, waarop vaak meer dan een object is beschreven. Een aanzienlijk aantal objecten maakt namelijk deel uit van woninggroepen en complexen. Rond 1940 waren de bebouwingslinten van de diverse kernen verdicht en naar elkaar toegegroeid. Gezien de aard van de ontwikkeling die de gemeente tussen 1850 en 1940 heeft doorgemaakt werd het geven van een stedebouwkundige typologie niet relevant geacht.

6.2 Complexen

Op het grondgebied van de gemeente Schinnen bevinden zich een aantal woningcomplexen. De woninggroep Altaarstraat dateert uit 1913/1914 en werd gebouwd naar een ontwerp van architect Jan Stuyt in opdracht van Ons Limburg voor de Woning Vereniging Schinnen. De woninggroep bestaat uit 20 eenheden verdeeld over blokken van twee, zes en tien woningen onder een kap, het betreft de huisnummers Altaarstraat 70-108. Enkele woningen hebben een gepleisterde topgevel en houten overstek. De woningen werden in 1977 gerenoveerd.
De woninggroep Vonderstraat werd in 1921 gebouwd naar een ontwerp van arch. Jan Stuyt in opdracht van Ons Limburg voor de Woning Vereniging Schinnen. De woninggroep bestaat uit 22 eenheden te weten de huisnummers 10 tot en met 30 en 9 tot en met 29. De woninggroep bestaat uit twee straatwanden en staat bekend als "Complex Schinnen II". De kleinste straatwand bestaat uit vier wooneenheden, hoekpanden in de dwarsrichting met karakteristiek topgevelpleisterwerk. De andere straatwand telt 18 eenheden. Kenmerkend zijn de ruitvormige gevelornamenten met rood-wit tegelwerk.
De woninggroep Nutherweg, nummers 1-15, dateert van ca. 1925. Dit kleine complex telt vier maal twee halfvrijstaande woonhuizen in dwarsrichting. De woningen tellen een bouwlaag onder gecombineerd schild- en zadeldak en met insteekkap. De woningen hebben decoratief metselwerk langs de topgevelrand.
Het complex Mariapark, bij Achter de Kerk no. 7, dateert van 1939. De op een beboste helling gesitueerde Vredeskapel is bereikbaar via een aanzienlijke trappartij en een spits toelopende toegangspoort.

De kapel bestaat uit een gedeelte onder een gewelfd zadeldak en met een verhoogde achterbouw

met toren voorzien van een kruis. De spitsboogvormige smeedijzeren toegangspoort staat op natuurstenen kolommen met het opschrift "Mariapark". Een aanzienlijke trappartij leidt de bezoeker naar de Vredeskapel.
Het laatste complex betreft de Steenfabriek Sint Jozef, Daniken 1. De steenfabriek heeft een rechthoekig grondplan met zadeldak in dwarsrichting. In het hart van de fabriek bevindt zich een unieke ringoven. Bij de achterkopgevel staat een hoge ronde bakstenen schoorsteen met de naam Sint Jozef in een lichtere baksteentint. Rechts van de ringoven bevindt zich de vml. opzichterswoning, voor, links en erachter staan de loodsen met droogrekken. Er zijn nog resten van het smalspoor aanwezig, dit werd gebruikt voor het vervoer van stenen.

6.3 Objecten

Behalve een vijftal complexen beschikt de gemeente Schinnen over de nodige objecten die zeker nader aandacht verdienen. Ter illustratie een alfabetisch overzicht van deze panden.
In de kern Amstenrade, Aan de Kerk, staat de R.K. kerk O.L.V. Onbevlekt Ontvangen. De kerk dateert uit ca. 1852 en werd gebouwd naar een ontwerp van architect Carl Weeber. Het betreft het eerste voorbeeld van Neogothische kerk in Limburg. De voorgevel van deze hallenkerk wordt geflankeerd door twee torens. In 1932 werd een dubbele kruisarm toegevoegd. In de kern Schinnen, Achter de Kerk no.3, staat een voormalige kapelanie. Het gebouw dateert uit ca. 1904 en werd gebouwd naar een ontwerp van architect Pijls uit Schinnen. Deze opmerkelijke aan de voet van de kerkheuvel gesitueerde kapelanie is door de gemeente geselekteerd voor de gemeentelijke monumentenlijst. In de kern Sweikhuizen, Bergstraat 10 en 12, staat een voormalige dubbele hoeve in carré-vorm. Het object dateert uit ca. 1870 en de bouwstijl vertoont elementen van het eclecticisme. Het betreft eveneens een gemeentelijk monument. Aan de Bergstraat no.2 bevindt zich een boerderij voorzien van opstallen op een U-vormige plattegrond. De hoeve dateert uit de tweede helft van de 19e eeuw en is aangewezen als gemeentelijk monument. Een vrijstaande gesloten hoeve treffen we aan op het adres Bergstraat no. 46. Deze boerderij dateert eveneens uit de tweede helft van de 19e eeuw. Op het adres Bergstraat 56 tenslotte staat een boerderij met opstallen op een U-vormige plattegrond. Ook deze boerderij dateert uit de 2e helft van de 19e eeuw. In de kern Oirsbeek, Beukenberg 52 , staat een oudere boerderij die in 1883 haar huidige aanzien kreeg. Het ontwerp vertoont elementen van het eclecticisme.
In de kern Puth, Bovenste Puth no. 76, staat een boerderij uit 1887, het betreft een hoeve op een U-vormige plattegrond. In de kern Schinnen, Deken Keulenplein 2, bevindt zich achter de pastorie een

opmerkelijk tuinhuis. Het gebouwtje dateert uit het laatste kwart van de 19e eeuw. Bij de onderbouw van het tuinhuis sluit een 15 meter lange keermuur aan. Aan de Dorpsstraat no. 25 staat een vrijstaand herenhuis uit 1875. Het pand heeft o.a. een voordeur met bordes en twee zijlingse toegangstrappen. Aan de Dorpsstraat no. 74 staat een voormalige boerderij daterend uit de tweede helft van de 19e eeuw. Het pand is voorzien van en markante voorgevel. Het pand Dorpsstraat no. 9 betreft een woonhuis-winkel uit ca. 1912. De eerste bouwlaag bevat nog de originele winkelpui. In de kern Oirsbeek, Dorpsstraat no. 5, staat een opmerkelijk woonhuis. Het pand dateert uit ca. 1900 en de bouwstijl vertoont licht eclectische invloeden. Op de hoek Dorpsstraat/Oirsbekerweg staat een gietijzeren wegwijzer, deze dateert waarschijnlijk uit het laatste kwart van de 19e eeuw. Het pand Grachtstraat 7 en 9 dateert uit 1859. De ingang is gevat in Naamse steen en de deur heeft een ovale paneelvulling en hoekwaaiers. Aan de Hagendorenweg no. 10 staat een voormalig schoolgebouw thans in gebruik als gemeenschapshuis. Het pand dateert uit 1894 en bezit o.a. topgevels met schouderstukken. De monumentale gesloten hoeve, Hegge no. 143, dateert van ca. 1860 en is aangewezen als gemeentelijk monument. Aan de Hommerterallee no. 1 staat een vrijstaand herenhuis uit het laatste kwart van de 19e eeuw. Dit woonhuis genaamd "De Streek" is gebouwd in een door het eclecticisme beïnvloedde stijl. Het pand Hommerterallee 8 en 10 dateert uit 1931 en werd gebouwd naar een ontwerp van architect Jeurissen uit Merkelbeek. Architect Jos Wielders uit Sittard was verantwoordelijk voor het ontwerp van het pand Hommerterallee no. 9. Dit woonhuis dateert uit 1934. Aan de Hoofdstraat no. 36 bevindt zich een monumentaal pand uit 1922. Dit voormalig schoolgebouw is thans als woonhuis in gebruik. De entreepartij heeft o.a. een bordes en smeedijzeren balustrade. Aan de Kerkstraat 1a-7 staan vier middenstandswoningen uit 1926. Architect was A.J. Jeurissen uit Merkelbeek, de bouwstijl vertoont elementen van het zakelijk expressionisme. Het R.K. kerkgebouw St. Jozef aan de Kerkstraat 42 dateert uit 1871. De kerk werd gebouwd naar een ontwerp van A. C. Bolsius, een leerling van P.J.H. Cuypers, in een neo-gothische trant. Aan de Kerkstraat 36-40 staan twee woonhuizen en een pastorie met een schuurgedeelte. De panden dateren uit 1871 en 1872 en zijn gebouwd in een eclectische bouwstijl. Opvallend is de achthoekige toren met spitsboogvensters. Het pand Kerkstraat 69 betreft een voormalige café-smederij thans als woonhuis in gebruik.
Het pand dateert uit 1909 en de bouwstijl bevat elementen van de neo-renaissance. Het pand is geselekteerd als gemeentelijk monument. De R.K. kerk St. Petrus Canisius en pastorie aan de Kerkweg no. 72 dateren uit 1931. Ze werden gebouwd naar een ontwerp van Jos. en Caspar Franssen uit Roermond. De tradi-

tionele bouwstijl bevat expressionistische elementen. De kerk met een kruisvormige plattegrond heeft een directe verbinding met de pastorie. De monumentale gesloten hoeve, Klein Doenraderweg no. 30, dateert uit de 2e helft van de 19e eeuw. De boerderij is tevens van belang vanwege de situering in het landschap. Het pand Kluisstraat 33 en 35 betreft een woonhuis met schuur uit de 2e helft van de 19e eeuw. Het pand is geselekteerd als gemeentelijk monument. De zgn. "Janssen-Molen" betreft een windmolen uit 1879 en staat aan de Molenweg no.4 , de molen is reeds aangewezen als rijksmonument. Aan de Moutheuvellaan no. 4 bevindt zich een voormalig kloostergebouw. Het pand dateert uit 1934 en betreft een ontwerp van architect G.J. Pijls. Het pand bezit o.a. een deur met een spitsboogvormige florentijnse boog in natuursteen. Het Canisiushuis, Nagelbeek no.6, betreft een woonhuis uit 1902. De bouwstijl bevat elementen van de Jugendstil m.n. de voorgevelornamentiek. Aan de Nutherweg no. 43 staat de Hoeve Cultura. Deze boerderij dateert uit 1929 en werd gebouwd naar een ontwerp van architect Jac. Lemmens uit Schinnen. Aan de Onderste Puth no. 19 bevindt zich een woonhuis-boerderij uit 1853. Het betreft een hoeve op een U-vormige plattegrond die is geselekteerd als gemeentelijk monument. Het voormalige gemeentehuis van de kern Oirsbeek staat aan de Raadhuisstraat no. 19. Het pand dateert uit 1938 en werd gebouwd naar en ontwerp van W. Schelberg uit Sittard. Het traditionele ontwerp vertoont onmiskenbaar elementen van de neo-renaissance.
Aan de Stationsstraat no. 16 staat een woonhuis uit 1934. Het pand werd gebouwd naar een ontwerp van architect Jos Wielders uit Sittard. De bouwstijl bevat elementen van de Amsterdamse School. Deze grote vrijstaande villa is reeds aangewezen als gemeentelijk monument. Het pand Stationsstraat no. 19 dateert van ca. 1934 en betreft een grote vrijstaande villa met een rechthoekig grondplan in dwarsrichting. De monumentale herenboerderij Thull no.1 dateert uit 1869. Het ontwerp vertoont invloeden van het neo-klassicisme. Het pand Thull no. 13 betreft eveneens een voormalige boerderij. Het pand dateert uit de 2e helft van de 19e eeuw. De halfvrijstaande U-vormige hoeve heeft een centrale binnenplaats die afgesloten wordt door de optrek van de naburige hoeve. Het pand is aangewezen als gemeentelijk monument. Aan de Valderensweg no. 37 staat een woonhuis uit 1934.

Het opmerkelijk vormgegeven herenhuis werd gebouwd naar een ontwerp van architect A.J. Jeurissen uit Merkelbeek. Aan Wolfhagen no. 121 tenslotte staat een monumentale negentiende eeuwse gesloten hoeve. Het exacte bouwjaar is 1891.

6.4 Bouwstijlen en architecten

De bebouwingsuitbreiding van Schinnen in de periode 1850-1940 heeft bouwkunst opgeleverd die in een overgrote meerderheid behoort tot de traditioneel-ambachtelijke (19e eeuws) of traditionele bouwstijl (20e eeuws). Neo-Renaissance, Neo-Gotiek of Jugendstil of invloeden daarvan komen slechts incidenteel voor. Het eclecticisme (of elementen daarvan) is wat meer courant. Invloed van de Amsterdamse School-architectuur is getraceerd in de vrijstaande villa aan de Stationsstraat no. 16 van architect Jos Wielders uit Sittard.

In de periode 1850-1940 zijn vele architecten in de gemeente Schinnen actief geweest. De namen van C. Weeber (uit Keulen), Jan Stuyt (uit Heerlen), C. de Smet (uit Hoensbroek), L.H. Peters (uit Hoensbroek), A.J. Erkens,, Jac Lemmens, Jos Wielders (uit Sittard), A.C. Bolsius, Jos. Philips (uit Geleen), Jos. en Caspar Franssen (uit Roermond), H.P. Gorissen, W. Schelberg (uit Sittard), Jos Beugels (uit Oirsbeek) komen een of meermalen voor. De namen van G.J. Pijls, L. Fiddelers en A.J. Jeurissen werden met enige regelmaat aangetroffen.

Literatuurlijst

Delfstoffen in Limburg. Grondboor en Hamer, eindred. P. Rademakers, Nederlandse Geologische Vereniging, no. 5-6, 1989.

Het nieuwe aanzien van de oude mijnstreek, streekgewest Oostelijk Zuid-Limburg, 1989

Inventarisatie Mijnmonumenten, Samenwerkingsverband Sanering Mijnstreken Oostelijk Mijngebied, 1978.

Kuyper, J., Gemeente-atlas van Limburg, De Lijster Uitgeverij, Maasbree, 1981.

Lijst der Nederlandse gemeenten, 's-Gravenhage, 1991.

Limburg in vogelvlucht, Friese Persboekerij bv, Leeuwarden, z.j. (1981 ?).

Linssen, G. C. P., Verandering en Verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1839-1914, Tilburg, 1969.

Mulder, G. J. A. e.a., Handboek der geografie van Nederland, deel VI, Zwolle, 1959.

Overhage, ---------P., Heerlen der staedtische Mittelpunkt des südlimburgischen Bergbaugebietes. Landschafts-, Wirtschafts-, Bevölkerungs- und Siedlungsbild, Hamburg, 1939.

Philips, J. F. R., J. C. G. M. Jansen en Th. J. A. H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Van Gorcum, Assen, 1965.

Philips, J. F. R., Op zoek naar wat eens een mijnstreek was-.... Welke monumenten herinneren ons nog aan de Nederlandse mijnindustrie, (ongepubliceerd manuscript), Maastricht, 1991.

Renes, J., De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, in de reeks: Maaslandse Monografieën, groot formaat, Assen-Maastricht, 1988.

Rijksmonumentenregister m.b.t. gemeente Schinnen, 1991

Starmans, J. C. J. M. en M. M. R. Daru-Schoemann, Industrieel erfgoed in Limburg, Leeuwarden/Maastricht, 1990.

Steegh, A., Kleine Monumenten Atlas van nederland. 666 nederzettingen in kaart, Zutphen, 1976.

Streekplan Zuid-Limburg, algehele herziening, kaart 1, Provincie Limburg, hoofdgroep R.O.V., 1987.

Vander Maelen, Ph., Dictionnaire Géographique du Limbourg, Van Gorcum, Assen, 1978.

Waltmans, H. J. G., Schinnen tussen Oud en Nieuw. Een sociografische analyse, Schinnen, 1965.

Kaartmateriaal

Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und von Müffling 1803-1820,
schaal 1 : 25.000
nr. 65 Gangelt
nr. 73 Rekem - 74 West Valkenburg
nr. 74 Oost Valkenburg - 75 Heerlen
nr. 63 Eisden - 64 Sittard

Kuyperkaarten der gemeenten
Schinnen (1868), schaal 1 : 37.5000
Oirsbeek (1867), schaal 1 : 25.000
Amstenrade (1869), schaal 1 : 20.000

Topografische kaarten, verkend in 1935,
schaal 1 : 25.000
nr. 758 Geleen
nr. 759 Schinveld
nr. 763 Heerlen
nr. 762 Meerssen

Kaart gemeente Schinnen
Provinciale Planologische Dienst 1982, schaal 1 : 10.000

Kaart provincie Limburg 1982, schaal 1: 50.000

Bodemkaart Zuid-Limburg
Provinciale Planologische Dienst 1990, schaal 1 : 50.000

Grote Provincie Atlas Limburg
Topografische Dienst, schaal 1: 25.000
Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 1989

Afbeeldingen bij de gemeente Schinnen

I	De huidige gemeente Schinnen
II a-c	De gemeente Schinnen in het begin van de 19e eeuw, noordwestelijk deel, oostelijk deel, zuidelijk deel
III a	De gemeente Schinnen in 1868
b	De gemeente Oirsbeek in 1867
c	De gemeente Amstenrade in 1869
IV a-d	De gemeente Schinnen in 1935, noordwestelijk deel, noordoostelijk deel, zuidwestelijk deel, zuidoostelijk deel

Bijlage I:

Relicten mijnindustrie in Schinnen (1850-1940)

* Altaarstraat 70-108: 20 woningen naar ontwerp van J. Stuyt, in 1914 door "Ons Limburg" gebouwd voor de woningvereniging "Schinnen". Eind 1977 begon men met de renovatie.

* Vonderstraat 9-30: 22 woningen naar ontwerp van J. Stuyt, in 1921 gebouwd door "Ons Limburg" voor de woningvereniging "Schinnen".

* Het retraitehuis van de gezamenlijke mijnen dateert uit ca. 1920

* Schachtgebouw van schacht IV van de Staatsmijn Emma, kwam gereed in 1951

Karakteristieke bebouwing in Schinnen uit de periode 1850-1940

* St. Ignatius, Oliemolenweg, nabij Sweikhuizen (datering?)

* Rails, haltes of andere overblijfselen van de voormalige electrische trambaan. Haltes in Windraak, bij Doenrade, Klein-Doenrade, Ophoven

* Deken Keulenplein 2: tuinhuis en keermuur. Tuinhuis eind 19e eeuw (zie ook brief: afwijzing beschermd monument WVC d.d.23-12-1991.
  St. Dionysiuskerk - beschermd monument, 12e eeuw en later (tot 15e eeuw) - heeft dwarspanden uit 1910. De pastorie dateert uit 1759.

I

ELEEN
Puth
Swerikhuizen
Doenrade
Klein-
Doenrade
Oirsbeek
Schinnen
Hommert
Amstenrade

Geu Veld
Ophoven
Leuenbroek
Munster Geleen
Geleen
Danckerfeld
Schinnen
Puch
Swevenhuysen
Spanbroek
Schinnen

5001 Blattnummer und Abgrenzung der heutigen deutschen Top. Karte 1:25000

23. Kartenblatt

Hubbelrade

Schinnen

Heide

Nagelbeck

Spaubeck

Grysegrubbender Wald

Grysegrubben

Nirven

Nuth

Borsheim

Dalu

Uchhover

Uchhe

IM

H 7

Bingelrade
Rad
Wigelrade
Doenracht
Hout
Merkelbeck
Oirsbeck
Amstenrath

Topographische Aufnahme rheinischer Gebiete durch französische Ingenieurgeographen unter Oberst Tranchot 1803-1813 und durch preußische Offiziere unter Generalmajor Frhr. v. Müffling 1816-1820 mit Ergänzungsblättern 1826-1828.

Die Originale befinden sich in der Staatsbibliothek in Marburg/Lahn — Stiftung Preußischer Kulturbesitz —

Aus dem Originalmaßstab 1 : 20000 in den Maßstab 1 : 25000 reduziert.

Erklärung der Grenzsignaturen dieses Blattes:

Empire

Département

Arrondissement

Canton

Mairie

Commune

Nachträglich eingetragene Grenze zwischen den Niederlanden und Preußen auf Grund des Vertrages von 1816

65 Gangelt

Nördliche Hälfte Aufgenommen etwa 1804/05 von Ing.-Geograph Maussiat. Südliche Hälfte Aufgenommen 1804/05 von Ing.-Geograph Ribet.

Reduktion der nördlichen Hälfte etwa 1817/18 von preußischen Offizieren

Längenmaßst

1000 500 0

1000 500 0

II c

Publikationen der Ge

XII -

Reproduziert mit Unter und der St

Landeskundliche

Landesvern

Amer

Reproduktion und Druck

PROVINCIE LIMBURG

GEMEENTE SCHINNEN

1868

1998 Bunders 1975 Inwoners

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

III 8

III B

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE OIRSBEEK.

1867 Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

789 Bunders. 1075 Inwoners

PROVINCIE LIMBURG

GEMEENTE AMSTENRADE

1869

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

289 Bunders. 513 Inwoners (1901) 498.

III c

Groot-Doenrade
Huis Doenrade
Klein-Doen
Oirsbeek
Oppem
Wolfhagen
Puth
Schinnen
Hulsberg
Hegge
Hulsberg
Hommert
Lippenberg

IV A-D

COLOFON

De inventarisatie in de gemeente Schinnen
werd uitgevoerd in juni 1992.

Begeleidingscommissie:
Ir. P.A.M. Mertens (voorzitter)
Prof. Dr. J.C.G.M. Jansen
N.H.M. Tummers

Inventarisatiemedewerkers:
Drs. R.J. Theunissen
Drs. T.M.M.A. Oberndorff
Drs. J.L.P.B. Finaly
Ir. J. Boros
Drs. H.G.J.M. Linssen
Ir. P.J. Uiterwijk
Drs. J.C.J.M. Starmans

Administratieve ondersteuning en
geautomatiseerde verwerking gegevens:
R. Schlösser-Vollers
J.H.M. Warnier
P.M.J. Hul-Stevens
A.M. Saya
M.A.A.A. Dessart

Adres Monumenten Inventarisatie Project:
Provincie Limburg
Limburglaan 10
Postbus 5700
6202 MA Maastricht
Tel. no. : 043-897360